

Gezi Dersleri VI

Birbirine Paralel, Ayrı Dünyaların Karşı Karşıya Gelmesi: İğreti İktidar, İğreti İsyan - Gezi Direnişinin Karikatür Halleri ve Yöntemi Bulmak Sorunu

Lessons Of Gezi VI

The Conflict Of The Parallel, Separate Worlds: Fake Power, Fake Rebellion – The Caricaturized Versions Of The Resistance Of Gezi And The Struggle To Find The Method

Ertan Eğribel

Özet: Gezi direnişi kendinden öncesi ve sonrası ile tanımlanan tarihi bir olaydır. Tarih, toplumsal olay ve ilişkilerin bütün karmaşıklığına, bulanıklığına karşın temel çelişki ve çatışmaların içinde geçmişi, bugünü ve geleceği belirleyen özelliklerin bilincinin kazanılmasıdır. Bu nedenle kendisini “bu daha başlangıç” olarak tanıtan Gezi isyanının varoluş biçimini (yöntemini-yöntemsizliğini) tartışmak gerekiyor. Günümüzde sorun verili düzene karşı direnişin yöntemsizliğinin ötesinde yeterince ütöpik olmaması, bir yönüyle reel gerçekliğin sınırları içinde kalarak anti-ütopyaya veya anti-bilince dönüşmesidir. Gezi ruhu bu ikilem içinde dengesiz kaldı. Kendini teorik bir çerçeve ve buna uygun pratik içinde değil, gündelik yaşam içinde ortaya çıkan otorite karşıtı, yadsıyıcı, antici-mizah ve ironiyle somutlaştırdı.

Anahtar Kelimeler: Gezi İsyanı, Mizah, Karikatür, Yöntem Sorunu

Abstract: The resistance of Gezi is a historical event defined with its before and after. History means the achievement of consciousness of the qualities that define the past, today and the future within the basic conflicts and wars against the chaos and fuzziness of the social events and relationships. This is why we have to discuss the form of existence of Gezi rebellion (its method and lack of method) which advertizes itself as “This is just the starting.” In our day the problem is that the resistance against the existing order is, besides its lack of method, not utopic enough and that it stands within the limits of actual reality and can not become an anti-utopia or anti-consciousness. The spirit of Gezi fell into this dilemma. It did not reveal itself within a theoretical framework and a practice according to it, and reified itself as an anti-authorian, denialist, antagonistic humour and irony.

Keywords: Rebellion of Gezi, Humour, Caricature, Problem of method

“Düşünce, heyecandır evvela, bulanıktır, coşkundur, serseridir. Setler çöktü, insiyaklar köpürerek akacak elbette. Evet, yeni nesiller şuursuz, bağınaz, barbar. Ama samimi, ama dürüst, ama fedakar... Ben, dumanları hala tüten o bedbaht yangınları, mesut bir fecrin prıltıları olarak görmek istiyorum.”

Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, Çağın Dini: Hümanizm

Başarılı veya başarısız bütün ayaklanmalar sonuçta toplumsal değişimin yönüne ve biçimlerine ilişkin olumlu-olumsuz belli derslerle doludur. XIX. yüzyılın başarısız ayaklanmalarından XX. yüzyılın başarılı (ama tartışması ayrı) Sovyet, Küba, Çin, Vietnam devrimlerine kadar bir dizi toplumsal değişme/hareket mevcut koşul ve dengeye karşı bir çıkışı içermiştir. Ancak yeni bir dünyanın ortaya çıkması söz konusu olmamış, karşıtlık ve farklılaşmalar Batı üstünlüğüne dayalı mevcut düzene uyum içinde yan yana yer almıştır. Doğu toplumlarının dünya içindeki konumu ve rolü değişmemiştir. ABD'nin başını çektiği bloğun karşısında yer alan Sovyetler Birliği cephesinin tasfiyesi ve sonrasında ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler için de aynı değerlendirme geçerlidir. Toplumsal hareketlerin ve değişimin dengersizliği, genişliği, derinliği, içeriği, yönünün belirlenmesi kendi üzerinde sürekli tartışmaktan geçer. Çatışmanın keskinliği, farklılığın benimsenmesi, zafer sarhoşluğu, aşırı güven, yenilgi psikolojisi, koşulları mutlaklaştırma veya belirsizlik yaşam tarzını ve siyaseti bozar, hareketi çürütür. İğreti gerçekliği ve koşulları sürdürmek için zorunlu olarak muhafazakar, gerici bir hale getirir. Her şeyin değersizleştiği, yönemsizliğin geçerli yöntem olduğu günümüzde yöntemi bulmak, olaylar karşısında elimizdeki yöntemi sınamak, geliştirmek, yöntem tutarlılığı ve ortaklığı sağlamak sadece başlangıç için değil sonrası için de geçerlidir. Gezi direnişinden bu yönde de sonuçlar çıkarmak gerekir.

Gezi direnişi kendinden öncesi ve sonrası ile tanımlanan tarihi bir olaydır. Tarih, toplumsal olay ve ilişkilerin bütün karmaşıklığına, bulanıklığına karşın temel çelişki ve çatışmaların içinde geçmişi, bugünü ve geleceği belirleyen özelliklerin bilincinin kazanılmasıdır. Bu nedenle kendisini “bu daha başlangıç” olarak tanıtan Gezi isyanının varoluş biçimini (yöntemini-yönemsizliğini) tartışmak

gerekiyor. Gelip geçici, anlık olanla tanımlanmayan, süreklilik kazanacak her hareket, her mücadele, verili dünya düzenini ve koşulları açacak özgürleşmeyi, buna bağlı olarak ortaya çıkan direnişi, özgüven ve morali boyutlandırmak, toplumsal kimliğinin, varoluşunun eksenine haline getirmek durumundadır. Gezi ruhu verili düzeni ve gündelik ilişkileri aşan direnişin maddileşmesidir. Sorun bu antici karşı çıkışın, geçmiş ve gelecek perspektifine sahip olmaması, kendini tamamlayacak yönteminin belirsizliğidir. Bu nedenle iğreti gerçeklik, iğreti iktidar/otoriterlik karşısında Gezi isyanı da iğreti kaldı. Yöntemi düzenin parodisi olan antici mizah, ironi, neşe ve eğlence oldu. Bu karşı karşıya gelişin anlık, sıradan bir çatışma olmaktan çıkması toplumsal-tarihi gelişme çizgisi içinde bir ayrışma veya sıçrama olması direnişin taşıdığı potansiyel nedeniyledir. Gezi isyanı (bilindik anlamda iktidarı devirmek-iktidar kurmak-egemen olmak düzeyinde) başarılı olmamasına rağmen etkisini sürdürmektedir. Gezi ruhu birbirine dokunmayan, birbirinden ayrı, paralel dünyaları karşı karşıya getirerek, aralarındaki açmaz ve gerilimden güç ve üstünlük kazanarak, gündelik yaşamı devrimcileştirmeye, dinamizm kazandırmaya, özgürleştirmeye devam ediyor.

Günümüzde ABD merkezli olmasına rağmen küresel olarak tanımlanan dünya egemenliği ile toplumlar arası farklılıklar arasında asimetrik bir çelişki ve terslik vardır. Bu durum dünya tarihini ve toplumları marjinal hale getirmekte, ABD merkezli küresel düzene koşut, birbirine dokunmayan "paralel bir dünya" veya birbirine paralel, içe kapalı değişmez kimliklere dayalı "(küre)yerel dünyalar" yaratmaktadır. Gerçekliğin değersizleştiği, tersyüz edildiği, birbirine paralel ayrı dünyalar, uzlaşmaz niteliğine rağmen birbiriyle kesişmedikçe ya da çatışmalar yerel kaldığında düzen kendisini tehdit altında görmemektedir. ABD dünya egemenlik düzeni alt-üst hiyerarşik ilişkilerinin ötesinde küresel düzeyde iğreti bir muhafazakarlık ve iktidar anlayışını temsil etmektedir. Bütün küreselleşme söylemlerine karşılık, ABD küreselleşmesi ile dünyanın birlik ve dayanışma eğilimi arasındaki uzlaşmazlık ve gerilim birbirine koşut, paralel iki ayrı dünya yaratmaktadır. Tersyüz ve tepetaklak edilmiş birbirine paralel dünyaların kesişmesi, karşı karşıya gelmesi ancak verili gerçekliğin yaratıcı bir bozulması veya antici bir yadsınmasıyla mümkün olmaktadır. Günümüzde Türk toplumu bütün zengin tarihi birikimine rağmen ne Doğulu, ne de Batılı, bozulmuş antici bir kimliğin sınırları içinde; mevcut düzen ve iğreti gerçeklikle uzlaşmaz bir çelişki halindedir. Türkiye, dünya tarihi ile günümüz düzeni arasındaki tersliğin en büyük yükünü ve bedelini çektiği için devlet-toplum, inanan-inanmayan, modern-post-modern, dinci-laik, Doğu-Batı, evrensel-yerel, ulusal-etnik, geleneksel-modern, yöneten-yönetilen olarak tanımlanan ikili çelişki ve çatışmaların tüm yönleriyle görünür hale geldiği bir ülke durumundadır. Günümüz toplum sorunlarının çözümünün dünya ölçeğinde çözüm perspektifi içinde mümkün olması verili düzeni aşma, tarihin birlik ve bütünlüğünü gerçekleştirme potansiyelini de içinde taşımaktadır. Gezi direnişinin veya Gezi ruhunun varoluşunu bu yönde ele almak gerekir.

Taksim Komünü ve Haziran halk ayaklanması siyasi, tarihi ve toplumsal temsil yeteneğini yitirmiş, iğreti duran küre-muhafazakar otoriterlik karşısında, hedefi/yönü belirsiz ama mevcut koşulları olumsuzlayan mizah ve ironisi, öfkesi, neşe ve eğlencesiyle “antici-iğreti bir isyan” olarak tarihe geçti. Günümüzde sorun verili düzene karşı direnişin yöntemsizliğinin ötesinde yeterince ütöpik olmaması, bir yönüyle reel gerçekliğin sınırları içinde kalarak anti-ütopyaya veya anti-bilince dönüşmesidir. Gezi ruhu bu ikilem içinde dengesiz kaldı. İsyanın neşesini, mizahını, yaşamı devrimcileştirmesini ama aynı zamanda belirsizliğini küçümsemekten anlamak; iğreti gerçeklik, iğreti bilinç içinde ortaya çıkan faydalanacağımız yöntemi bulmak, olumsuzluklar varsa arınmak ve aşmak gerekir. Bunun için direnişin başlangıcından Taksim Komününe ve halk isyanına kadar her aşamada harekete damgasını vuran mizah ve ironiden, neşe ve eğlenceden yola çıkmak açıklama için doğru bir yoldur. Gezi ruhunun maddileşmesi, devrimci varoluşu, verili düzene ve otoriterliğe karşı öncelikle gündelik yaşam tarzı düzeyindedir. Direniş ve varoluş yöntemi olarak antici mizah ve ironi, neşe ve eğlence bu açıdan önemlidir. Gezi ruhunu tanımak için bu özelliklerin üstünlük ve zaafalarını, kendi doğasına uygun olarak mutlaklaştırmadan ortaya koymak gereklidir. Gezi direnişinin yöntemi olarak ortaya çıkan yaratıcı mizah, ironi, neşe ve eğlence verili iğreti gerçekliği ve işleyişi bozarak yeniden tanımlanması için bir imkan sunmaktadır. Bu gündelik, anlık reel-iğreti gerçekliği bozma, yaşam tarzı düzeyinde geçersiz hale getirme yönteminin (bilinç, dünya görüşü düzeyinde de süreklilik kazanması için) geçmişten geleceğe uzanan bir perspektif içinde tamamlanması gerekir.

Gezi ruhu kendini teorik bir çerçeve ve buna uygun pratik içinde değil, gündelik yaşam içinde ortaya çıkan otorite karşıtı, yadsıyıcı, antici-mizah ve ironiyle somutlaştırdı. Kitleler düzen-dışı, uzlaşmaz, anti-bilinç ve bunun ifadesi olan mizah ve ironiyle hem kendi bağımsız gücünün/kimliğinin farkına vardı, hem de gündelik, sıradan ilişkiler içinde işte, okulda, vapurda, çeşitli iletişim araçlarında bu mizahın, neşenin, “hafifliğini”, “saflığını” paylaşarak küre-muhafazakar otoriterliğe karşı ortaklık/dayanışma sağladı. Düzenin parodisi olan antici mizah-gerçeklik isyanın “ciddiyeti” yanında iğreti de dursa iktidarın otoritesine karşı olumsuzlayıcı en etkili araç ve güç oldu. Bu nedenle mizah ve ironi maddi kaba şiddete ve devletin ideolojik aygıtlarının uyguladığı karartmaya dayalı “orantısız güç” karşısında, kitlelerin otoriterliğe karşı uyguladığı “orantısız zeka” (olumsuzlama, geçersiz hale getirme biçimi) olarak yine ironik bir biçimde ifade edildi. Bu antici, bir öfke ve direnişin ifadesi olan mizah ve ironinin en sıcak çatışma anından çatışma biçimine kadar çok çeşitli halleri vardı. Duvar yazıları bunun en çok bilineni. (RESİM) Ancak bunun ötesinde (direniş ve eylem düzeyinde) başka örneklerden de söz etmek mümkün. Köksüz-muhafazakar iktidar karşısında isyanın iğreti durmasının nedeni anti-bilinç, anti-örgüt, anti-siyaset, en geniş biçimde verili düzene karşı “anti-temsil” temelinde kendini temellendirmesiydi. Bu nedenle antici- mizah ve ironi “orantısız” bir biçimde etkinlik

ve yaygınlık kazandı. Küre-muhafazakar düzene karşı isyan iktidarın gücüne/ araçlarına, şiddetine karşı, o'nun yöntemleriyle hiçbir yönüyle uzlaşmayan, özdeşleşmeyen, ortaklık kurmayan, boyun eğmeyen kökten bir kopuş olduğu için iğretilik/mizah belli bir saflık, heyecan, mevcut koşullardan ve otoriteden bağımsızlaşma (Gezi ruhu) olarak algılandı ve benimsendi. Öfke ve direnişle bütünleşen mizah ve ironi, mevcut koşullara karşı çıkış ve antici olumsuzlama bireysel ve toplumsal düzeyde özgürleşme olarak gerçekleşti. Mizah ve ironi, neşe ve eğlence (toplumun düzenle bağlarını kesmesinin dışında, karşı çıkışının da ifadesi olarak) iktidarı temsil eden güç ve değerlerin, verili düzenin bir parodisiydi. Düzenin parodisi, tepetaklak ve ters yüz edilmiş dünya ve yerellikler giderek küre-muhafazakar otoriterlikle karşı karşıya gelerek yeni bir dünyanın olabilirliği ütopyası ile anti-ütopya arasında belirsizlik ve kararsızlığa dönüştü.

Düzenin Parodisi Mizah, Neşe ve Eğlencenin Verili İlişkilerin Dışına Çıkma-ya ve Başkaldırıya Dönüşmesi

Gezi direnişi geniş kitlelerin katıldığı halk isyanına dönüşürken bilinç-dışı, siyaset-dışı, antici bir karşı çıkış olarak alışıldık devrimci-radikal direniş biçimlerine uymayan, yadırganan, karikatürleşmiş "acayip" biçimler aldı. İsyanın iğretiliği de bir yönüyle düzenin parodisi olması ile ilişkiliydi. Geçmişte sosyalist mücadeleye katılmış olanların garipsediği mizah, argo, küfür, abartma bu yönde bir işlev gördü. "Direniş dansı" örneği bu açıdan isyanın, mücadelenin, eğlencenin bir parçası olmanın ötesinde düzeni hiçlemenin bir parçasıydı. Bu dans polislin veya direnişçilerin kurduğu kimi zaman derme çatma barikatın önünde-arkasında veya polisle direnişçilerin öncüleri arasındaki çatışma öncesinde direnişçilerin polise karşı daveti, kendinden geçme, abartılı coşku, güç gösterisi, çatışma anına hazırlanma, karşı tarafın gücünü, araç ve gerecini iğreti hale getirme ritüeli oldu. Bu güç gösterisi sırasında gerçeği ve kendini iğreti hale getirmek, karşı tarafın orantısız güç ve teçhizatını anlamsız hale getirmenin bir parçasıydı. Önce siyasi sloganlarla ("Erdoğan İstifa", "Faşizme Karşı Omuz Omuza" vb.) başlayıp giderek rahatsız etme, karşı tarafı hiçleme, kendi üstünlüğünü belirtme, statükoyu kaldırma biçimi olarak argo ve küfür, cinsel içerikli sloganlar ("hepiniz o. çocuklarınız", "a... skm", "o. çocuğu Erdoğan" vb.), polislin üzerine yürüyerek, kollar açık, korunmasız, elleriyle "gel, gel" diye bağırma, kadın ve erkek direnişçilerin müstehcen, cinsel içerikli el-kol hareketleri, kimi zaman barikatta kullanılan uzun aletleri önünde tutarak, sallayarak "dev penis"lerle karşı tarafı "korkutma", bedeninin bütünüyle yapılan kanırtma-geçirme hareketleri, aslında cinsel, kızgın olmanın ötesinde ortak neşeyi ve gücü paylaşma biçimi olan abartmalar, bunlara eşlik eden vücudunun her tarafını oynatarak (hiç de militanlığa uymayan!) kıvrak, müstehcen danslar isyanın çeşitli biçimleriydi. Bu gösteri biçimi, ayaklanma bastırma ekipmanlarının son örnekleriyle donanmış çevik kuvvetleri, robocopları kızdırmanın, saldırgan hale getirmenin ötesinde, iktidarın gücünün parodisi olarak, örgütlü-örgütsüz şiddeti

horlamanın, ellerindeki orantsız gücü, teçhizatı anlamsız hale getirmenin, düzeni çıplak bırakmanın bir yoluydu. Düzenin paradisinin otorite, iktidar ve güç üzerinden yapılması da rastlantı değildi. Böylece Gezi ruhu kendi varoluşunun dayanağını, kimliğini de tanımlamış oldu. Mizah ve ironi direnişin ayrılmaz bir parçası olarak, otoritenin simgesi sayılacak polisi ne yapacağını, nasıl karşılık vereceğini bilmez hale getirmenin, şiddeti görünür hale getirmenin ve hiçlemenin bir parçası olarak öne çıktı. Bunun 15 günlük Taksim Komününün gündelik yaşamı içinde başka yönlerini de gördük. Siyasetten iktidara, iktisattan tüketime kadar düzenin paradisi her türlü katılıma açık bir devrim ve şenlik havası olarak tanımlandı. Geçmişin halk eğlencelerine, şenlik ve panayırlarına benzer biçimde Gezi isyanında da kutsal, statüko unsuru olan değerlerle, giyimlerle, ritüellerle, kurumlarla dalga geçme, yazılar, şarkılar, oyunlar, kılık kıyafet değişiklikleri, dokunulmaz makamların, sınıfların abartılı taklitleriyle itibarsız, gülünç hale getirilmesi, kötü gösteren lakaplar takılması, aşağılanması, hakaret ve argo ile küçük düşürülmesi sıradan eylemlerdi. Verili düzenin ve gerçekliğin dışına çıkmanın getirdiği abartı, neşe, coşku ve eğlence aracılığıyla giderek verili değerlerden arınmış önyargısız, farklılaşma-üstü toplumsal kimliğin öne çıkması, Gezi ruhunun varoluşunun bir ifadesiydi.¹ Toplumsallaşmanın mutlak otorite, iktidar ve güce, ayrıcalıklara karşı gelerek geçerli hale gelmesi, kendi saflığına ulaşması, gündelik yaşamın darlaşmış değerlerinin sınırlarını aşarak genişlemesi, en geniş birlik ve dayanışmayı, özgürleşmeyi sağlaması Gezi direnişini dünya ölçeğinde önemli hale getirdi.

¹ Gerçekten direnişe katılan-katılmayan genç, yaşlı, erkek, kadın pek çok kişi yaşamlarının en güzel günlerini yaşadıklarını söylediler, gündelik sıradan işleri sırasında bile dostluk, aşk, arkadaşlık, neşe, mizah, kendini adama, ortak olma, özgürleşme coşkusuunu birbirleriyle en saf biçimde paylaşarak gündelik yaşamlarını genişlettiler.

İktidarın otoritesi, gücü, parlamentosu, mahkemeleri, polisi, ideolojik aygıtları bütün yönleriyle çalışmasına rağmen Taksim Komününü gezenlerin kimi zaman garipsedikleri, Orta Çağ karnavallarına, şenliklerine benzettikleri,² verili düzenin değerlerini, kurum ve kurallarını değersizleştiren neşeli “kendinden geçme” (vecd) hali sayesinde inisiyatif ve güç “çapulcu” olarak tanımlanan isyancıların eline geçti. Direnişçiler olumsuz olarak da tanımlansa mutlak otoriteye ve güce karşı farklılıkları aşan “yeni” bir kimlik kazandı. Bu, bilinen/tanımlanmış türde bir kimlik, inisiyatif ve güç kullanımı olmadığı için şaşkınlık yarattı. Mevcut çözümün geçersiz kaldığı ama yeni çözümün de bilinmediği koşullarda resmi görüşün dışında kalmayı (mizah, neşe ve eğlenceye dayalı olarak) sürekli hale getirmek mümkün olmadığından hareket belirsiz bir kimliğin, öfkenin, antici karşı çıkışın ifadesi oldu. Gerçekliğin/düzenin ters yüz ve baş aşağı edildiği, eşitsizliğin, hiyerarşik düzenin ayrıcalıklarının, değer ve yasaklarının olmadığı Taksim komününde ve halk isyanı sırasında yeni düzenin belli-belirsiz imkanları ve gücü görüldü. Dogma ve hiyerarşilerin alt üst olduğu, alay edildiği, verili dünyanın empoze ettiği ilişkilerin askıya alındığı, insanların maddi, manevi gündelik ihtiyaçlarını karşılamanın karşılıksız “paylaşımıcı-ikram etmeye” dönüştüğü “özgürleştirici başkaldırı” içinde bu paylaşımıcı-ikramların en anlamlı görüneni AKP-İslam karşıtlığı ile sınırlanmak istenen direnişçilerin Kandil gecesinde dağıttıkları kandil simitleri oldu. Gezi direnişinde özgürleştirici başkaldırı bütünleştirici estetik, siyasi, ideolojik, tarihi değerler, bilinç düzeyinde belli normlar, kurallar biçiminde değil, genellikle sıradan, gündelik yaşam içinde neşe, coşku, şenlik, haz ve keyif veren ortaklıklar olarak algılandı. Bunlar otoriteye karşı devrimci direnişin maddi, manevi özellikleri olmanın ötesinde temeli olarak da önemliydi. Ancak pratiğin tanımlanması çabasında yanlış bir biçimde tarihi değişimin ve yönelişin, örgütlenme ve bilincin yerine veya karşısına konuldu. Gerçekte CHP’lisinden MHP ve BDP’lisine, Türk, Kürt ve Müslüman’ından lezbiyenine en geniş birlikteliğin sağlandığı iğreti-gerçeklik direniş tiyatrosu, forumları, sloganları, çadırları, kütüphanesi, sağlık ocakları, çocuk atölyeleri, devrim bakkalı, mahalleleri, meydanları ile verili dünyanın tepetaklak ve ters yüz edilmiş taklidi ve parodiydi. Bu parodinin içe kapalı maskaralık ve zavallılığa, sınırsız hazza ve eğlenceye dönüşmemesinde isyanın tüm Türkiye çapında yaygınlık ve derinliği önemli bir rol oynadı. “Her yer Taksim, her yer direniş” sloganı bu genişliğin ve derinliğin bir ifadesiydi. Daha da

² Burada Ortaçağ’ın çözümünün geçersiz kaldığı fakat yeni çözümün de sürekli olup olmadığının bilinmediği, belirsizliğini koruduğu koşullarda Bosch ve Bruegel’in eski çözüme ait verili otoritenin, kurumların, kuralların değersizleşmesini belirten, kimi zaman kendini açıkça ifade etmekten kaçındığı için anlaşılmasız resimleri yanında garip, komik, neşeli, abartılı halk karnavallarını, gündelik yaşam resimlerini hatırlatalım. (Ertan Eğribel, Resim Sanatı ve Türk Resminde Batılılaşma Eğilimleri, Doktora Tezi, 1990 - Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1994) Orta Çağda Katolik kilisesi abartılı bulduğu karnaval eğlencelerini lanetlemiştir. Ancak bütünüyle vazgeçmek mümkün olmamıştır.

ötesinde teslimiyetçi-kendiliğindenliğe ya da toplumsuz-toplumsallaşmaya, taşra-laşmaya karşı çıkış küre-muhafazakar düzenin reddine, yeni ve özgür bir dünyanın sloganına dönüştü. Bu nedenle orantısız mizah, ironi, argo, küfür direnişçilerin uyguladığı saldırganlık ve şiddet olarak görüldü, ancak bu görüntüden otoriterlik hariç kimse rahatsız olmadı. Direnişçilerin nerde, nasıl, hangi ölçüde olursa olsun otoriteye karşı gelmekten, çatışmaktan kaçınmaması, hatta bunu “istememesi” bütün bildik yargıları sarstı. Ortada somut, ulaşılabilir, elde tutulabilir bir hedef olmasa da küreselci otoriterliğe bütün cepheleriyle karşı çıkış duygusu herkesin direniş havası içinde evinde, işinde, sokakta, barikatta kendisini eylemin bir parçası/ortağı olan “özgürlük savaşçısı” gibi hissetmesini, buna uygun olarak kendi içinde sorumlu hareket etmesini, disipline girmesini sağladı. İsyanın tesadüfi olmayan kendiliğindenliğine, bütün antiliğine, neşenin, keyfin yıkıcılığına, “normal” olana karşı çapulculuğun kimlik olarak benimsenmesine rağmen “tarihsel bir anda ve devrimci aksiyon” içinde olmanın bilinciyle hareket hiçbir anında “başıbozuk” olmadı ama gücünün sınırının da bilinciyle kendisiyle de alay etmekten (“Mustafa Keser’in Askerleriyiz”) geri durmadı. Bu anlamda isyanın düzenin parodisi olan neşesini, keyfini, arzusunu her koşulda, sınırsız bir iktidar ve bilinç karşıtı otonom hazcılık, yıkıcılık, haddini bilmezlik olarak tanımlamak mümkün değildir.

Türkiye’de otoriteye ve tepetaklak edilmiş paralel dünyaya karşı çıkış verili koşulları aşamadığı için Gezi direnişi resmi görüşe karşıt, onunla çakışmayan,

olumsuz, antici bir kimliğin ifadesi oldu. Otoriterlik karşısında boy ölçmeci, hiçlemeci, antici tavır ve öfkenin mizah, ironi, argo, küfür biçiminde ortaya çıkması hareketin kendi sınırlılığın bir bilinciydi. İsyancılar kendilerini “köyde UFO görmüş masum gençler”, meşru savunma halindeki “barışçı protestocular” gibi gösterme sahtekarlığında da olmadı. Meşruiyetin güç ve iktidarda, temsilde değil verili düzen ile antici-uzlaşmazlık temelinde ortaya çıkması direnişin genişlik, yaratıcılık ve süreklilik kazanmasını sağladı. Gezi ruhunun elle tutulamaz olması ama yaygınlığı verili egemenlik ilişkilerinin ortaya çıkardığı paralel yerel-dünyanın parodisi olmasındandı. İsyanın neşeye, argonun eğlenceye ve meydan okumaya dönüşmüş başka biçimleri bu nedenle yadırganmadı. “*Kes bakalım, kes bakalım, ağaçları kes bakalım, dalı anana, kökü babana girecek mi bak bakalım*”, “*Sık bakalım, sık bakalım, biber gazı sık bakalım, kaskını çıkar, copunu bırak, delikanlı kim bakalım*” koroları aslında herkesin bildiği, normalleştirdiği ama maçlar sırasında canlı yayında televizyonların kısmak zorunda kaldıkları stadyum tezahüratlarının olaylara uyarlamasından başka bir şey değildi. Bu argo-ironinin isyan biçimi olarak benimsenmesi, direnişin anti-bilinç, anti-iktidar, anti-örgüt olarak kendini açıklamaktan, temellendirmekten kaçınması, hiçbir yönüyle verili otorite ve dünya ile uzlaşmak istememesinin bir sonucuydu. İktidarın direnişçileri küçümsemek için söylediği çapulcu sözünün (sokağa ait, düzen dışı olmak olarak ortaklık belirtmesi) benimsenerek övünmeye dönüşmesi, ayrı bir kimliğin/hukukun iktidarın horlayıcı, otoriter tavrını hükümsüz hale getirmesi, otorite karşısında kendisini karşıt taraf olarak eşitlemesi/ayırması iğreti gerçekliğin açığa çıkarılması açısından isyanın doruk ifadesi oldu. (Bu nedenle direnişin temsilcisi olarak kendini gören Taksim Dayanışma Platformunun iktidarla görüşmesi ve uzlaşma çabası, reel-siyaset araçlarını ve temsilin benimsemesi antici-isyanın ivmesinin de düşmesinin bir başlangıcıydı.) İsyanın temsilini bir örgüt, kuram, kimlik yerine yaşamın devrimçileşmesi/özgürleşmesini belirten danstan, neşe ve mizaha kadar sokakta ortaya çıkan çeşitli biçimler üstlendi. Küreselleşme ile uyumlu “renkli devrimlerden”, ekonomik, siyasi isyanlardan, meydan gösterilerinden, festivallerden, denetlenemeyen, yönlendirilemeyen bu özellikleriyle ayrıldı. Bu nedenle Taksim meydanı dışında Türkiye’nin her yanında yapılan direniş-sokak dansları da Gezi ruhunun bir parçasıydı. Ankara’da yolu kapatan gruba müdahale eden polisler karşı “kadınların TOMA ile yaptığı dans” a polisler katılmasa bile tazeyikli sularıyla katkıda bulundular! Reel-siyasete, darlaşmaya bir karşıtlık olarak ifade edilen “dans edemediğin devrim senin değildir” sözünün direniş sırasında pratiğe geçtiği söylendi. Gezi parkı direniş müzikleri, direniş-sokak dansları, marşları, mizahı, meydanlarda, sokaklarda gülümsemeyi, eğlenceyi ve özgürlüğü paylaşmanın, yaşamı devrimçileştirmenin/özgürleştirmenin, seçimlerde “makarna, bulgur dağıtma” yağmacılığundan, dine,ırka ait referanslardan, güce dayalı reel-sosyalist mücadele biçimlerinden daha etkili olduğunu gösterdi. Bu önemliydi ve bunu önemle ve öncelikle kaydetmeli. Tekmerkezci-küreselleşme kendisine paralel, marjinal, yerel, ikiz bir dünya yaratırken aşılmasının koşulları-

nı da oluşturur. Düzenin aşılmazlığına dayalı değersizleşme, gerçeklikten uzaklaşma, içe kapalı karamsarlık, felaket ideolojisi, bireycilik, hazcılık, taşralaşma antici-yıkıcı karşıtına dönüşme eğilimi de taşır. Bu nedenle giderek geniş toplum kesimlerinin başkaldırı içinde marj-dışı (çapulcu) haline gelmesine şaşmamak gerekir. Gezi isyanında küresel kalpazanlığın dışına çıkma ve kopma, marj-dışı uzlaşmaz karşıtlık, verili dünyanın parodisi mizah, ironi, neşe ve eğlence ile yaşamın devrimcileşmesine katkıda bulundu. Ancak bunu mutlaklaştırmakta ve direnişin yerine geçirmekte belli sıkıntılar vardır.

Günümüz Batı dünya egemenlik düzeninde toplumsallaşma parçalanmıştır, toplum kendini temsil edecek yöntem ve uygulamaları ortaya çıkaramamaktadır. Gündelik yaşam ile siyasi-iktisadi düzen arasında uyumsuzluk nedeniyle verili düzenin değerlerini, siyasi kült ve seremonilerini toplum düzeyinde paylaşmak mümkün olmamaktadır. Ancak bireysel yaşam tarzı düzeyinde düzenle belli ortaklıklar kurmak (toplum kimliğini belirtmeden) mümkün olmaktadır. Bu nedenle bireyin içe kapanması, insan ilişkilerinin ve toplumun dışlanması, gayri-resmi, marjinal hale gelmesi, üretimden kaynaklanmayan bir bilinç/kimlik içinde idrak edilmektedir. Düzen kendisinin parodisi olan paralel-karşıt gerçekliği yaratmaktan kaçınmamakta, bunu kendisine yönelik bir tehdit olarak görmemektedir. Karşı çıkışlar, tersyüz-tepe taklak etmeler biçiminde kendi yerini alsa bile temelde koşullar değişmediği için değişen bir şey yoktur. Gerçeğin tepe taklak, ters yüz edilmesi (antici-paralel-yerel dünya) verili ilişkiler aşılmadıkça düzenin sürekliliğini sağlamaktadır. Resmi dünya egemenlik düzeni dışında, buna paralel kurulan karşıt dünyada toplumların kendi kimliklerinin dışına çıkmaları ve sorunlarını çözmeleri mümkün olmamaktadır. Bu nedenle tüketim toplumu,

risk toplumu, bilgi toplumu gibi toplum kimliğini tanımlayan sıfatların belirttiği ilişkileri içinde düzeni etkilemeleri, aşmaları söz konusu değildir. Bunların abartısı ve karikatür haline gelmesi düzenin parodisine dönüştüğünde belli bir muhalefeti belirtmektedir. İçe kapalılık, antilik, karamsarlık yanında bireysel avunma, coşku, alış-veriş, tüketim, eğlence, oyun, bilgi, haz, arzu kendine yeterlilik duygusu sağlamakta, kimi zaman yıkıcı-antici muhalefet ve karşı çıkış haline de dönüşmektedir. Ancak iğreti-gerçeğin parodisi antici-kimliğin ve antici-paralel dünyanın genişliği (Marx'ın dini yaşantı ve bilinci tanımlarken belirttiği gibi) resmi ilişkilerin sınırlarının üstünde değildir, küre-muhafazakar dünya egemenlik düzeninin sınırlarının genişliği kadardır. Bunu aşması mümkün değildir. Bu nedenle antici karşı çıkış (marjinal kimlik) düzenin sınırları içinde "normalleşmekte"dir. Bu açıdan atını senatör seçtiren Caligula veya Roma yanarken lir çalan Neron örnektir. Mevcut iğreti gerçeğe uyumsuz, anti olarak karşı çıkmak, normalin dışına çıkmak her zaman olumlu bir anlama gelmez. Düzenin parodisi olarak verili ilişkilerin, toplumsal temsilin değersizleşmesi, iğreti hale gelmesi, otoritenin soysuzlaşması, kimi zaman yerini soytarıya, şarlatana bırakması düzenin kendini toplumsallaştıramaması ve çürümesinin işaretidir. Devrimci bir durumu belirtmemektedir. Tam tersine antici-gerçeklik temellendirilemediğinde toplumsal çürüme ve soysuzlaşmanın, yabancılaşmanın, teslimiyetçi-kendiliğindenliğin de bir işareti olabilir. Ancak günümüzde ortaya çıkan antici-iğreti gerçekliğin bir direniş olarak elbette bir anlamı vardır. Bu uyumsuzluk, iğretilik Batı-merkezci dünya egemenliğinin veya Batıcılığa serüveninin (küre-muhafazakarlaşma olarak) geldiği yeri, açmazı göstermektedir.

Türkiye'de Batıcılığa sonrası siyasi hareketlerin kaynağı hep tartışmalı oldu. Buna karşılık toplum tarihine karşı olarak kendini tanımlayan yenileşmeci hareketler bile geçerliliklerini tarih ile ilişki kurarak tanıtma gereğini duymuşlardır. Bunun tersi örnekler de kendi tarihimize ilgi göstermese bile dünya tarihiyle

veya başka ulusların tarihleri ve karşılaştıkları siyasi sorunlar ile kendi geçerliliklerini temellendirdiler. Yine, Türkiye’de modern/yenileşmeci siyasi hareketlerin en önemli yönü devlet içindeki bir unsurla birleşerek siyaset yapar duruma gelmeleridir. Bunun dışına çıkan tek siyasi hareket (Cumhuriyet sonrasında ve 1960’lı yıllara kadar) sosyalist hareket oldu. 1960 sonrasında Türkiye’de sol hareket de bu özelliğini yitirdi ve devlet içindeki belli kesimlere dayalı olarak toplum içinde de bir ölçüde yaygınlaşabildi. Türkiye’de sosyalist hareket geçmişte önemsenen, bugün ise hatırlanmayan veya hatırlanmak bile istenmeyen bir dizi konuyu bu çerçevede ele aldı ve tartıştı. Bu konu ve tartışmalar doğrudan Türk toplumunun özelliklerinden yola çıkılarak gündeme gelen, kendi deneyimleri, başarıları veya başarısızlıkları ile ilgili sorunlar olmak yerine uluslararası sosyalist hareketin (Sovyet devrimi, Sovyetler Birliği-Çin anlaşmazlığı, Stalinizm, Troçkizm, Goşizm gibi) sorunları oldu. Türkiye’de sosyalist hareketin pratiği, ideolojik bölünmeleri, karşıtlıkları bu sorunlar üzerinden ifade edildi. Türkiye’de siyasete kaynaklık eden farklılıklar, çekişmeler devlet içindeki belli kesimlerle bağlantılı olarak ortaya çıkmasına rağmen, bu karşıtlıklar dünya güç dengesi içinde temellendirilemediği için devlet bu siyasetlere bağlı olarak bütünüyle kendini örgütleme yoluna gitmemiştir. Bu nedenle farklılıklar korunmuş, iktidarı paylaşmasa bile sürekliliğini koruyarak, her dönemde tekrar ortaya çıkmıştır. Gezi direnişi ise, önce devlet ile ilişkili belli kadrolarla veya devletle özdeşleşme yerine tam tersine her türlü siyaseti ve kimliği reddederek hiçbir yönüyle verili düzen ile özdeşleşmemiştir. Bunu küreselleşmeyle ilişkili olarak da söylediğimizi belirtelim. Gezi direnişi güncelliğini ve önemini uluslararası güç dengesi içinde siyaset yapma biçimine karşı toptan bir karşı çıkış olarak Türkiye’deki siyasi çerçevenin ötesinde küresel düzene karşı çıkış olarak genişlik sağladı. Bu nedenle küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunların ifadesi olması yanında günümüz siyasetinin-kadrolarının zaaflarına karşı da bir tepkiyi belirtmektedir. Türkiye’de devlet ile toplum arasındaki ilişki bugün bir ikiliği ve farklılığı ifade etmenin ötesinde karşılıklı değersizleşmenin, açmazın ürünü olarak “devlet/siyaset krizi” olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde Türkiye’de devlet (farklı düzeylerde dünyada da) toplumun siyasi birliğini ve dayanışmasını sağlayamadığı gibi, toplum da kendi ilişkileri içinde getirdiği çözümle devletin/otoritenin tartışılmamasını, kendi temsilini sağlayamamaktadır. Bu nedenle devlet krizi ile toplum içi cepheleşmeler toplumsal bir bunalımı, parçalanmayı belirtmekte, çözümsüz bir biçimde birbirini beslemektedir. Devlet ile toplum arasında birbirine paralel, antici, uyumsuz ikilik küreselleşmeyle karşıtı tahrir eder hale gelmiştir. Devlet içinde farklı siyasetlerin ve toplum kesimlerinin temsil edilememesi, devlet ve toplumun belli bir siyaset ve dünya görüşüyle özdeşleştirilmesi sorunları derinleştirmektedir. Dışlanan geniş toplum kesimleri verili düzeni aşan, dünya ölçüsünde çözüm ve

temsilin potansiyel gücü olmaktadır.³ Türkiye’de Gezi direnişinin farklılaşmaya dayalı her türlü temsili reddetmesine, marj-dışı, antici olmasına bu açıdan bakmak gerekir. Gezi ruhu toplum sorunlarının çözümünü toplumun kendi gücüne dayanarak çözümünü temsil ettiği için küresel-muhafazakarlaşmaya ve farklılaş-tırmaya, mutlak kimliklere ve reel-siyasete bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin toplum yapısı içinde toplumsal, kültürel, dini, ekonomik, demogra-fik, sınıfsal, cinssel, mesleki, etnik, yöneten-yönetilen düzeyinde gibi çeşitli fark-lılışmalar olmasına rağmen bu farklılıklar birbirine karşıt olmak yerine tarihi süreklilik içinde birbirine eklenmiştir. Toplum içindeki bilinç düzeyi, kül-türel değerler, güncel yaklaşımlar değişse bile tarihsel gerçeğin temel taşıyıcısı güç olarak toplum birlik ve dayanışmasını sürdürmekte, sorunların çözümünde temel güç olmaya devam etmektedir. Gezi direnişinin temellendirilmesi, bilinç düzeyinde sahip çıkılması, tarihi, siyasi olarak dönüştürülmesi gereken yön de budur. Gezi direnişinin kendi varoluşu/kimliği için zorladığı-zorlandığı sorun başlangıç olarak bu rolü üstlenmesinden, ancak kendini tanımlayamamasından kaynaklanmaktadır. Sosyolojiden beklenen, bu başlangıcı tanımlayarak kuram-sal bir bilince ve temsile dönüştürmesidir. Bu nedenle “yöntemi bulmak” veya teoriyi inşa etmek en az direniş pratiği kadar önemlidir. Bilinen sözdür; teori-nin doğrulanması pratik içinde mümkün olduğu gibi pratiğin doğrulanmasını da teori içinde yapmak gerekir. Ancak toplum ile ilgili görüşlerimizin sınanması ve geçerliliğini deneme-yanılma yoluyla veya tecrit edilmiş laboratuvar koşulla-rında yapmak mümkün değildir. Ayrıca toplum olayları her seferinde bir önce-ki deneyimin birikimini de taşıdığı için aynı biçimde tekrarlamak da mümkün olmamaktadır. Bu nedenle tarih bilinci, teori-pratik birliğinin ortaya çıktığı ve sınandığı bütünsel dünya görüşünü oluşturmaktadır. Sosyolojide ve toplum bi-limlerinde yöntem belli bir tarih anlayışından başka bir şey değildir. Gezi ruhu belli bir tarih anlayışı veya dünya görüşü ile kendini temellendirdiğinde herkes tarafından anlaşılabilir ve paylaşılabılır olacağı gibi kendi pratiğini ve uygulama-larının doğruluğunu ve yönünü de tarih içinde ölçme, sınama imkanı bulacaktır.

³ Türkiye’de devlet-toplum ikiliğinden kaynaklanan antici-karşı çıkışın toplumsal düzeyde yeni bir alternatif yaratamadığında bireysel düzeyde düzene katılma ve üretimde dayanağı olmayan düzenden pay alma itişmesine, kimlik bunalımına/bozulmasına dönüştüğünü daha önce *Niçin Arabesk Değil?* kitabımızda ele almıştık. (Süreç Yayınları, İstanbul, 1983.